

CUMHURİYET DÖNEMİ SİYASİ PARTİLER TARİHİNDE BİR İNCELEME MİLLET PARTİSİ (1948-1977)

Araştırma Makalesi / Research Article

Kılavuz, N. (2021). Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler Tarihinde Bir İnceleme Millet Partisi (1948-1977). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(3), 1260-1270.
<https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.928344>.

Geliş Tarihi: 26.04.2021
Kabul Tarihi: 13.09.2021
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Nuran KILAVUZ
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
nkilagiz@erzincan.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-1639-6516

ÖZ

Siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarındandır. Bu çerçevede 1948 de kurulan ancak bir süre sonra kapatılan, tekrar kurulan diğer partilerle birleşerek siyasi serüvenine devam eden Millet Partisi kendisini daha sonra feshetmiştir. Bu siyasi yolculuğunda renkli kişilikleri içerisinde barındıran, basına sık sık haber olan, mitinglerde kalabalıkları toplamasına rağmen bir türlü iktidar olmayan bu partinin Cumhuriyet tarihimizde önemli bir yeri vardır. Ne yazık ki yaptığı muhalefetle demokrasimizin gelişmesine katkı veren bu parti hakkında incelemeler sınırlıdır. Bugün Milliyetçi Hareket Partisi'nin atası durumunda da olan bu parti hakkında bu çalışma yapılmış ve siyasi partiler tarihine katkı yapması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Millet Partisi, Demokrasi, Cumhuriyet Tarihi, Muhalefet,

A REVIEW IN THE HISTORY OF POLITICAL PARTIES IN THE REPUBLIC PERIOD NATIONAL PARTY (1948-1977)

ABSTRACT

Political parties are indispensable elements of democratic political life. Within this framework, the Millet Party, which was founded in 1948 but was closed after a while, continued its political adventure by uniting with other parties that were re-established, dissolved itself later. This party, which includes colorful personalities in this political journey, is frequently reported to the press, has no power in spite of gathering crowds at rallies, has an important place in the history of the Republic. Unfortunately, the studies on this party, which contributed to the development of our democracy with its opposition, are limited. This study has been carried out on this party, which is also the ancestor of the Nationalist Movement Party today, and it is aimed to contribute to the history of political parties.

Keywords: Nation Party, Democracy, Republic History, Opposition

GİRİŞ

1931'de "Mustafa Kemal'in dediği gibi; Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır" (Çambel, 1939: 272). Tarih ideolojik, kronolojik ve her ikisinin karışımı olarak yazılabilir. Önemli olan ise tarih hakkında eserlerin yazımının-historiyografi- gerek yazma sanatının, gerek ise tarih biliminin parçası olarak belgelere dayanması, konulardan öğretici ve faydalı bilgiler çıkarmayı amaçlamasıdır. Bu çerçevede ülkemizin siyasi partiler tarihi ile demokrasimizde özel bir yeri olan Millet Partisi bu makalede incelenmiştir. İktidar olma arzusunu hep diri tutan bu parti hakkındaki gerçekleri ortaya koymak bu

incelemeye bizi yönlendirmiş, tarih yazmaya ve demokrasimizin gelişmesine bir katkı yapmak amaçlanmıştır.

1. SİYASİ PARTİLER VE DEMOKRASİ TARİHİMİZ

Siyasi partiler, anayasa ve kanunlara uygun olarak; “Cumhurbaşkanı, milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır” (TC Siyasi Partiler Kanunu, 1983)

Demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olan siyasi partiler; Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı olarak çalışmak, kuruluşunu, organlarının seçimini, işleyişini ve kararlarını anayasada nitelikleri belirtilen demokrasi esaslarına uydurmak zorundadırlar (TC Siyasi Partiler Kanunu, 1983). Ülkemizde, 12.01.2021 itibariyle, 107 adet siyasi parti faaliyette bulunmaktadır. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında bu sayının fazla olduğunu söyleyebiliriz. Siyasal partilerin toplumsal kökenini sosyolojik açıdan değerlendirmek ciddi zorlukları barındırmaktadır. Siyasal partileri “etimolojik (köken ve evrim) olarak tanımlamak yapısal açıdan, örgütsel düzlemde belirli benzerlikler gösterse de doğuş koşulları benzerliklerden çok ayrımlara tabidir. Bu zorluğun temelinde her ülkenin farklı tarihsel gerçekliklere sahip olması yatmaktadır” (Göktürk, 2016: 245-273). Günümüzde “siyasal partiler modern siyaset alanının baş unsurlarından biridir. Tarihsel süreç içerisinde hizipler, çıkar ve baskı grupları gibi ilk oluşumlar Yunan ve Roma dönemine kadar dayandırılrsa da siyasal partilerin varlığı daha yakın bir tarihe tekabül etmektedir” (Özbudun, 1977: 19).

Siyasal partilerin ilk örneklerini, “XIX. yüzyılda Avrupa’da ve Birleşik Devletlerde görmekteyiz. Parlamenter sistemin uzunca bir süredir mevcudiyetine karşın, ilk siyasi parti ABD’de 1795-1800 yılları arasında Cumhuriyetçi Parti adıyla kurulmuştur” (Göktürk, 2016: 246). Osmanlı Devleti’nde siyasi partilerin ortaya çıkmasını sağlayacak gelişme 1876 anayasası olmuştur. Aynı zamanda bu gelişim birçok yeni fikrin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Birinci Mebusan Meclisi’nin kapanıp ikinci meclisin (1908) açılması ile siyasi partiler kurulmuştur (Aybars, 1986: 25-26). XIX. yüzyılın son çeyreğinde “Osmanlı İmparatorluğu’nda yönetimi hedef alan, İmparatorluğun içinde bulunduğu kötü durumu, düzeltme gayesinde olduklarını belirten ve kendi aralarındaki fikir birliğini kuramadıkları için başarılı olamayan Jön Türkleri de siyasi bir faaliyet olarak belirtmek gerekir” (Tökin, 1965: 42). Millî Mücadele yıllarında, 23 Nisan 1920’de Ankara’da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (TBMM) teşkili; yeniden yapılan seçimle gelenler ile Meclisi Mebusan’dan Ankara’ya gelenlerden oluşmuştur. Bu çerçevede TBMM çatısı altında birleşen milletvekillerinin değişik fikir ve inançlarının da etkisi ile birtakım gruplar oluşmuştur. Bu “gruplar; Tesanüt Grubu, İstiklal Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Halk Zümresi, Islahat Grubu ve isimsiz olarak özel amaçlar etrafında birleşen küçük teşekküllerdir. Millî Mücadele’nin kazanılmasında büyük katkısı olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Mecliste grup kurmuş ve başkanı Mustafa Kemal Paşa” olmuş, daha sonra bu grup Halk Fırkasına dönüşmüştür. Türkiye Cumhuriyeti’nde çok partili hayata geçiş 1924’te Terakki perver Cumhuriyet Fırkası ve 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkası ile denenmiştir. Ortamın buna uygun olmaması nedeniyle ancak 1946 yılında gerçekleştirilebilmiştir. CHP’den ayrılan milletvekilleri (Aydemir, 1999: 116-118) Demokrat Parti’yi kurarak 1946 yılına kadar tek parti yönetimiyle söz sahibi olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin karşısında mecliste muhalefet partisi olarak yerini almıştır (Aybars, 1986: 237-238). 1946 Seçimleri’nde 64 milletvekili ile meclise girerek muhalefet görevini sert bir şekilde yapmıştır (Bayar, 1969). 1950 yılında iktidarı alarak 1960’a kadar ülkeyi yönetmiştir.

2. MİLLET PARTİSİNİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

Cumhuriyet ilanından sonra, ülkenin tek siyasi partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası 1950'ye kadar ülkeyi tek başına idare etmiştir. Bu süreçte çok partili hayata geçmek için denemeler gerçekleştirilmiş ancak ortamın müsait olmamasından dolayı başarılı olmamıştır (Burçak, 1979). Daha sonra "1945 yılında Millî Kalkınma Partisi kurulmuş ancak iktidar partisi tarafından ciddiye alınmamış, 7 Ocak 1946'da Demokrat Partisi gerçek anlamda muhalif bir parti olarak kurulmuştur" (Mumcu, 1974: 151-153). Demokrat Parti'den (DP) istifalar neticesinde Millet Partisi; 1923 ten sonra 24'ncü, çok partili hayata geçişten sonra 17'inci siyasal parti olarak 20 Temmuz 1948'de kurulmuştur. Millet Partisi'nin kuruluşunda esasen iki sebep bulunmaktadır (Bozdağ, 1975: 31).

Bunlar, "Demokrat Parti'ye hizmeti geçmiş bazı kimselerin parti içinde hizmetleri ölçüsünde söz sahibi olmak istemeleri ve Genel İdare Kurulu hâkimiyetini kabul etmemeleri ve bazılarının şahsi çıkarlar, bazılarının ise şiddet taraftarı olmalarıdır" (Bozdağ, 1975: 31). DP "içinde bunalıma giden yol 1947 Aralık ayında hükümetin TBMM'ye teklif ettiği milletvekili maaşlarına uygulanacak zam görüşmeleri sırasında ortaya çıkmış, hükümetin teklifi CHP oylarıyla kabul edilmiştir" (Karpaz, 1967: 187). Oylamada Demokrat Partililer bir kişi hariç aleyhte oy kullanmışlardır. Osman Bölükbaşı 21 Ocak 1947 tarihinde (Bölükbaşı, 2005) DP Genel Başkanına parti fahri müfettişliğinden istifa ettiğine dair bir mektup (partideki müfritler ve dava hakkında.) yazmıştır (Ağaoğlu, 1992: 433). Ancak bu istifası kabul olmamış ve Bölükbaşı, müfettişlikten istifa mektubunu Demokrat Parti Genel Başkanlığına 23 Temmuz 1947'de ve 01 Eylül 1947 tarihinde tekrarlamıştır (Ağaoğlu, 1992: 431-435). Bölükbaşı, sonunda Celal Bayar ile görüşmüş (Bayar, 1997) ve istifası teessürle kabul edilmiştir (Pancaroglu: 2006: 5). DP'de "müfrit ve mutedil (ılımlı) mücadelesi meclis grubu-genel merkez çatışması şeklinde başlamış, sonuçta, bu anlaşmazlıklar kurucular tarafından partiden uzaklaştırılması için bir fırsat bilinmiş ve tasfiyeler başlatılmıştır" (Aydemir, 1967: 347-349). Ödenekler meselesi, "genel merkez (F. Köprülü, Bayar, Menderes üçlüsü) tarafından müfritlerin partiden atılmasında bir bahane olarak kullanılmıştır." (Uzman, 2017: 212).

DP milletvekillerinden Mükerrerem Sarol'un aktardığına göre: Büyük kongreden itibaren Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı uygulanan politikayı yumuşak gören Kenan Öner, dolaylı yollarla kurucuların aleyhine konuşmuş ve Halk Partililik bunların ruhlarına işlemiştir, samimi ve ciddi olarak bu beyler İsmet Paşa'nın karşısına çıkamazlar demiştir. Daha sonra "Öner yanlısı milletvekilleri gruptan istifa etmiş, bu istifaları yeni istifalar, ihraçlar izlemiş ve DP'den çıkanların bir kısmı 10 Mayıs 1948'de Meclis'te Müstakil Demokratlar Grubu'nu kurmuşlardır" (Kabasakal, 1991: 177). Yeni Parti'nin adının "Hür Millet" veya "Millî Hürriyet" olacağı haberleri (Vatan Gazetesi, 1948) çıkmasına rağmen Öner partinin adının "Millet Partisi" olduğunu açıklamış ve partinin kuruluş tarihi ise 20 Temmuz 1948 olmuştur (Kudret Gazetesi, 1948). Millet Partisi, "Meclis'te kurulan Müstakil Demokratlar Grubu ve Afyonkarahisar'da faaliyetlerine başlayan Öz Demokratlar Partisi ile bu üç siyasi teşekkülün birleşmesinden meydana gelmiştir. Bir anlaşma beyannamesiyle gerçekleşen Millet Partisi'nin, Genel Başkanı Hikmet Bayur olurken, fahri başkanlığına ise Mareşal Fevzi Çakmak getirilmiştir" (Tunaya: 1952: 12).

Millet Partisi kuruculuğunda bulunan birçok isim mevcut durumda milletvekilliği devam eden ve CHP ve DP'den ayrılmış bu partilere muhalif şahıslardan oluşmuştur (Yeşil, 1988: 110). DP'nin yaptığı muhalefeti yeterince sert bulmayan taraftarların büyük bir kısmı Millet Partisi'nde yer almıştır. Büyük bir açılış düzenlenmiş, fakat bütün gayretlere rağmen, basında ve halkta esprisini kaybeden ve her sözü manşet olan DP'li Kenan Öner, Millet Partisi Genel İdare Kurulu sözcüsü olunca, partinin kuruluşu basında tek sütun olarak yer almıştır (Bozdağ, 1975: 43). Millet Partisi'ni takdim edenler; "Mareşal Fevzi Çakmak (Omur, 1965) (Asker-İstanbul Milletvekili), Enis Akaygen (İstanbul Milletvekili), Prof. Hikmet Bayur (Tarihçi ve Gazeteci), Prof. Kenan Öner (Avukat), Dr. Mustafa Kentli (Tıp Doktoru), Osman Bölükbaşı (Çiftçi), Osman Nuri Köni (İstanbul Milletvekili), General Sadık Aldoğan (Afyonkarahisar Milletvekili) olmuştur" (Tunaya, 1952: 712). İlk Genel Yürütme Kurulunda; "Mareşal Fevzi Çakmak Fahri Genel Başkanlığı, Hikmet Bayur Genel Başkanlığı, Osman Nuri Köni

Genel Başkan Vekilliğine, Dr. Mustafa Kentli Genel Sekreterliğe getirilmiştir” (Tunaya, 1952: 712). MP'nin parti programı DP ile CHP'nin programlarından önemli bir fark içermemekle birlikte MP bu iki partiden, düşünce ve hayat görüşü açısından farklı özellikler taşımaktadır. Bu özellikler;

1- “MP devletçi bir parti değildir. İlmli liberalizmden yanadır. Ticaret, din, siyaset, sanayi ve ilim alanında geniş bir hürriyet taraftarıdır.

2- Parti cumhuriyet, adalet, milliyetçilik esaslarına bağlıdır (B.C.A, B.Ö.K.M.E, 030.01/46.274.2.).

3- MP, devleti insanların toplum halinde mutlu ve barış içerisinde yaşamaları için gerekli, uygar bir zorunluluk olarak görür. Devletin amacı, özgürlük ve güvenliği sağlamak, kişinin gelişmesine destek olmak, halkın çıkarları için çalışarak, adaleti temin etmektir. MP, toplum kadar, kişi çıkarlarının da korunmasından yanadır.

4- Parti demokrasi, adalet, inanç, ahlak, milli gelenek ve görenekler açısından farklı bir bakış açısına sahiptir.

5- Cumhurbaşkanı'nın bir dönem için seçilmesi (Madde 37), Cumhurbaşkanı'nın partiler dışında kalması ve bağımsız olması (Madde 40), hâkimlerin, tayin, nakil ve terfilerinin idari makam müdahalesinden korunmuş olarak kendi teşkilatları içerisinde çözülmesi (Madde 49), Basın suçlarında jüri usulünün uygulanması (Madde 59), Çocuk Mahkemelerinin kurulması ve bu mahkemelerde özellikle bayan hâkimlerin görevlendirilmesi (Madde 62), orduyu daima ön planda tutacak (Yüksek Müdafaa Meclisi) kurulması (Madde 67), asgari ücretten vergi alınmaması (Madde 81), eğitim ve öğretimin planlanması için (Milli Eğitim ve Öğretim Şurası) kurulması (Madde 89), Doğu ve Güney Bölgelerimizde üniversite açılması, üniversite bulunan yerlerde ise Üniversite Siteleri oluşturulması (Madde 101), işçiye grev hakkı verilmesi (Madde 121), bürokrasiyle, rüşvet, iltimas ve karaborsacılıkla mücadele edilmesi, uygar seviyenin yükseltilmesi, milli ahlak ve terbiyenin okullarda öğretimi, özel girişim fikrinin terbiye ve öğretim kurumlarında verilmesi, araştırma enstitülerinin kurulması, bağımsız bilim akademilerinin oluşturulması, askerlikte ve hayatta okuma yazma bilmeyenlerin yetiştirilmesi, yabancı dil öğretimine değer verilmesi, şehit çocuklarına yardım edilmesi, fuhuş, kumar, sefalet ve dilencilikle mücadele edilmesi, göçmenleri yerleştirme planlarının yapılması ve uygulamaya konulması, köy ve köylünün kalkınmasının bir plan içine alınması amaçlanmaktadır” (MP Programı, 1948: 32).

Prensipier açısından “MP; çağdaş, demokratik prensiplere bağlı bir partidir ve bu prensipler aynı zamanda partinin amaçlarını da oluşturmaktadır. Bu amaçlar arasında MP kuvvetler ayrılığı prensibinden yanadır, din görevlilerinin siyasete karışmamalarından yana olduğu gibi, siyaset adamlarının da din işlerine karışmalarına karşıdır, en önemli amaçlarından biri, samimi ve emin seçimlerle milli iradenin hâkim kılınması ve insan hakları doğrultusunda hareket eden bir hükümetin kurulmasına çalışılarak, ihtiyaca cevap vermeyen, kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlayan antidemokratik kanunların iyileştirilmesi veya kaldırılmasıdır. MP'nin diğer bir amacı, Şef ve onun adamlarının sahneden uzaklaştırılması olduğuna göre, bu seçim yenileme kararını uyarlaması için devamlı bir siyasi mücadeleyi göze almaktır” (MP programı, 1948).

Parti kurulduktan sonra, Türk basınında gazetelerin eleştirileri sert ve gayet net bir şekilde sütunlardaki yerini almıştır. DP, MP'nin kuruluşundan sonra bu parti hakkında eleştirilerde bulunmuştur (Pancaroglu, 2006: 14). CHP, muhalefetin bölünmesinin iyi olacağı, bu durumdan kendilerinin müspet yönde faydalanacağı kanaatiyle MP'nin kurulmasına sessiz ve tepkisiz kalmıştır. Ancak, CHP'nin eleştirilerinin yoğunluğunun Mareşal Fevzi Çakmak'ta olmasının nedeni Mareşal'in halkın gözünden düşürülmesi düşüncesidir (Ulus Gazetesi, 1948). Millet Partisi kurulduktan sonra, Demokrat Parti'ye ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne oldukça sert bir muhalefet yürütmüştür. MP, bu muhalefetine tema olarak, CHP'yi “tek şef - tek parti” zihniyeti, DP'yi de “muvaaza”(CHP ile işbirliği) suçlamasıyla halka şikâyet etmiştir (Kudret Gazetesi, 1948). Millet Partisi ilk olarak İzmir'de il teşkilatını kurabilmiş ve 1953'te tüm il ve ilçelerde teşkilatlanmasını tamamlamıştır. Bu gecikmenin nedeni mitinglere ağırlık verilmesi olmuştur. 1950 Genel Seçimleri'nde “Türkiye genelinde %3.11 oy oranıyla 250.414 oy almış ve ancak

tek milletvekili olarak Kırşehir'den Osman Bölükbaşı TBMM'ye girmiştir" (Kılavuz, 2020: 95). Millet Partisi, laikliğe aykırı politika ürettiği gerekçesiyle 1954'te Ankara Ağır Ceza Mahkemesi Reisi Memduh Balamir tarafından kapatılmıştır (Bağlum, 1991: 54).

3. CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ'NİN KURULUŞU

CHP, demokratik açıdan MP'nin kapatılmasına iyi bakmamıştır. DP ise MP'nin kapatılmasını fırsat bilerek onun taraftarlarını kendi partisine çekmek için kendi parti teşkilatına gönderdiği genelge ile MP üyelerinin yakın markaja alınmasını istemiştir. Ancak "1954 Milletvekili Genel Seçimleri'ne katılmak amacıyla Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) adıyla 10 Şubat 1954 tarihinde yeni bir parti eski Millet Partililer tarafından kurulmuştur" (Feroz ve Bedia Ahmad, 1976: 119). 1954 Seçimleri'nde beş milletvekilliği ve 1957 Genel Seçimleri'nde 4 milletvekili ile mecliste temsil hakkı elde etmiştir.

Kurulan parti, Millet Partisi'nin kapatıldıktan sonra onun eskiyi muhafaza eden, dinci tarafını atarak yapıcı bir sosyal ve siyasi kuvvet unsuru halinde mücadeleye atılmış, MP'nin kalıntı düşüncelerini ayıklamış, davranışlarında eski muhafazakâr düşünceden uzaklaşmıştır. Gerçek başarının gerici eğilimlerini okşamaktan çok, bir uygar topluluğun prensiplerine göre siyasi mücadele yapmanın doğruluğu kanısına vararak yeni bir programla işe koyulmuştur (Tökin, 1965: 88). CMP'nin Üçüncü Büyük Kongresi (19–21 Kasım 1958) Osman Bölükbaşı'nın, Genel İdare Kurulu raporunu okumasıyla başlamış, söz konusu raporda hükümet çok ağır bir şekilde eleştirilmiş, demokrasinin uygulanmayışından söz edilmiştir. Kongrede CMP ile Türkiye Köylü Partisi'nin işbirliği içinde oldukları ve bu iş birliğine Hür Parti'nin katılmasının önemi üzerinde durulmuştur (Yeni Sabah Gazetesi, 1958). Fuad Arna kongrenin ikinci gününde CHP'ye ağır tenkitlerde bulunarak CHP ile ittifak yapılmasının büyük bir hata olduğunu ifade etmiştir (Temizgüney, 2019). Sonrasında, Türkiye Köylü Partisi'nin katılma kararına onay verilmiş ancak program ve tüzük değişikliğine gidilmemiştir. Partinin ismi ise bu katılımla Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne dönüşmüştür (Artvinli, 2004: 79).

4. MİLLET PARTİSİ'NİN İKİNCİ KEZ KURULUŞU VE FESHİ

1961 Genel Seçimleri'nden sonra CKMP meclise 54 milletvekilliği ve 16 Cumhuriyet Senatosu üyesi ile katılarak meclisteki 4. Büyük parti olmuştur (Dinç, 2004: 248). İsmet İnönü'nün kuracağı koalisyon hükümetine katılıp katılmaması konusunda parti içinde anlaşmazlık çıkmıştır. CKMP'nin koalisyonlara katılmasına karşı çıkarak parti Genel Başkanlığı ile partiden istifa eden Osman Bölükbaşı ile bir grup milletvekili ve senatör 14 Haziran 1962 de 2. kez Millet Partisi'ni kurmuşlardır (Tokkaya, 1969: 515). Bölükbaşı partinin Genel Başkanlığı'na seçilmiş ve bundan sonra Osman Bölükbaşı'nın saygınlık ve etkinliği partinin başarısıyla özdeşleşmiştir. MP, CHP'nin kurduğu III. Koalisyon hükümetinin düşürülmesinde etkin rol oynamıştır. CHP'nin koalisyon dışında kaldığı yeni kurulan IV. Koalisyon hükümetinde de dört bakanlık olarak hükümet ortağı olmuştur. Bu hükümete Seçim Hükümeti de denilmiştir (Kubalı, 195: 164). MP hükümette bulunduğu süreçte etkin olmuş, hükümet ortaklarını da sert şekilde eleştiren Bölükbaşı, hükümet ortağı olmamız tenkit etme hakkımızı elimizden almaz diyerek hükümet içi muhalefetine de devam etmiştir (Tökin, 1965: 116).

Millet Partisi 1965 Genel Seçimleri'nde Türkiye'de ilk kez kullanılan nisbi temsil artık oy seçim sistemine göre %6,16 oy oranıyla 31 milletvekilliği kazanarak mecliste üçüncü parti olmuştur (T.C.D.İ.E.M,1998: 7). Bölükbaşı seçim mitinglerinde en çok CHP'nin politikalarını eleştirmiş, İnönü Hükümeti için "gövdesi batmış yalnız direği görünen bir gemi olduklarını" ifade etmiştir (Milliyet Gazetesi, 1965). Onun bu söylemleri halk tarafından coşkuyla karşılanmış, aynı zamanda İnönü tarafından da büyük eleştiriler almamıştır. 1969 Genel Seçimleri'nde seçim sistemi olarak Nisbi Temsil'ind' hon työntem i kullanılmış bir önceki seçimde kullanılan yöntem aksine küçük partiler aldıkları oy oranında mecliste temsil hakkı elde edememişlerdir. 1965 seçimlerinde % 6,16 oy oranıyla 31 sandalye kazanmışken bu seçim de ise %3,22 oy oranıyla ancak 6 milletvekilliği kazanabilmiştir (T.C.D.İ.E.M,1998:7). Bu durum MP'nin meclisteki sandalye sayısını azaltmış ancak Bölükbaşı'nın etkin muhalefetine engel olmamıştır.

Bölükbaşı siyasetin içerisinde bulunduğu sürede kendi ve partisinin prensiplerinden taviz vermemiş, seçmenlerine vaad ettiği ilkeleri seçim mitinglerinde korkusuzca ifade etmiştir. Seçmenin büyük beğenisini toplamış ancak bu beğenin sonuçları sandıktaki oy oranına yansımamıştır. Bu duruma defalarca şahit olmuş hatta kendisini dinlemek için toplananlara “Alkışlar bize, oylar DP’ye” diye espriler de yapmıştır. 1972’de Genel Başkanlık ve aktif siyasetten ayrılmıştır. Bölükbaşı’nın siyasetten ayrılmasıyla, Millet Partisi’nin halk nazarındaki gücü iyice azalmıştır. Partiyi canlandırmak için aynı yıl eski Genelkurmay Başkanlarından Cemal Tural, Genel Başkanlığa getirilmiş ise de MP, Cemal Tural’ın başkan olarak katıldığı 1973 Genel Seçimleri’nde hiç milletvekilliği kazanamamıştır. 1975’deki Genel Kongrede Celal Kargılı’nın başkanlığa seçilmesi de partiye canlılık getirmeyince parti, 1977’de kendini feshetmiştir.

5. MİLLET PARTİSİNİN ÖZELLİKLERİ VE SİYASAL YAŞAMA KATTIĞI DEĞER

Türk siyasi hayatına üçüncü parti olarak kurulup uzun bir süre bu şekilde devam eden önce CHP daha sonra ise DP ile ciddi bir mücadeleye giren Millet Partisi günümüzdeki Milliyetçi Hareket Partisi’nin de hem ideolojik hem de teşkilat bakımından “atası” durumundadır (Limoncuoğlu, 2018: 1). Mareşal Fevzi Çakmak ile Osman Bölükbaşı’nın kişiliklerinde vücut bularak bir siyaset yolculuğuna vesile olan MP, Orta Anadolu’da kendine bağlı bir taraftar kitlesi oluşturmuş, dönemin egemen partilerine karşı olan bu mücadelede milliyetçi tutumundan asla vazgeçmemiştir. Arzu ettikleri seçim galibiyetini kazanmasalar ve çeşitli sıkıntılarla karşılaşsalar dahi Türkiye’nin iki partili bir siyasi sisteme geçmesini önleyerek ülkemizdeki demokratikleşme sürecine önemli katkıda bulunmuştur. Zaman içinde bazı değişimlere uğramasına rağmen ana prensiplerinden pek fazla uzaklaşmayan Millet Partisi’nin en önemli dönüşümünün iktisadi görüşte olduğunu ifade edebiliriz. Yaşadığı zamanın Türkiye’sine göre liberal olan iktisadi görüşleri zaman içinde muhafazakârlaşmış, CKMP ile Türkçü-Toplumculuğa kadar evrilmiştir (Limoncuoğlu, 2018: 152). Millet Partisi kuruluş itibarıyla halkçı, milliyetçi ve sosyal manada muhafazakâr bir çizgiye oturmuş, Demokrat Parti’nin bir muvazaa partisi olduğunu iddia etmiş, Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti arasında çok fark olmadığını belirtmişlerdir. Parti kurucuları partinin “halkın yanında durmak ve halka hizmet düsturuyla” bu partinin kurulduğunu ifade etmişlerdir. Millet Partisi’nin yaptığı sert eleştiriler yabancı basında da yer bulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk defa hükümet ve Cumhuriyet Halk Partisi’ne karşı bu kadar sert bir tonda muhalefet yapıldığı belirtilmiştir (Omur, 1965: 12).

Mareşal Fevzi Çakmak’ın 1950 Seçimleri’nden hemen önce vefat etmesi, MP kurucuları üzerinde önemli bir olumsuz etki yaratmıştır. Seçimlere girerken onun yokluğuyla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Türkiye’de çok sevilen bir figür olan, hem milliyetçi ve muhafazakâr kimliği hem de uzun süren Genelkurmay Başkanlığı döneminde siyasetten uzak duruşu ile birçokları için örnek “Devlet Adamı” portresini çizen Mareşalin Millet Partisi ve ardılları üzerindeki etkisi ölümünden uzun seneler sonra da devam etmiştir (Omur, 1965: 12). 1960 İhtilali’ne kadar geçen sürede iktidar olamayan ancak yekvücut olarak kalan Millet Partisi, savunduğu söz konusu politikalarını uygulama olanağı bulamamıştır.

MP’nin seçimlerde kullandığı sloganlar arasındaki “önce vatan sonra parti ve komünizmin ne sağında ne solundayız sadece onun karşısındayız” sloganları, partinin siyaset arenasındaki mücadelesini özetler nitelikte olmuştur (Çaylak, 2010: 509). Osman Bölükbaşı’nın siyasi yaşamındaki faaliyetlerinin Türk siyasetine en büyük katkısı, rakiplerinin dile getiremediği bazı cesur tespitlerde bulunması ve (Artvinli, 2004: 169) siyaset hayatında ilkelerinden taviz vermeyen karizmatik bir siyasetçi olmasıdır. Bölükbaşı 1973’te aktif siyasetten çekilmesinden ölümüne dek MHP’yi destekleyen bir çizgide olmuştur (Çaylak, 2010: 430- 458, 580-582).MP; Türkiye’nin 1950-1970 yılları arasında siyaset arenasında muhalefet görevini üstlenerek ülkemiz demokrasisinin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır (Kılınç, 2018: 1246).

6.SONUÇ

Siyasi partiler, hiç kuşkusuz siyasi rejimler ile modern demokrasinin en önemli ve vazgeçilmez unsurlarındandır. Esasen demokratik bir yaşam siyasi partiler olmaksızın düşünülemez olduğu için siyaset bilimci Duverger“klasik anayasa hukukunu bilen fakat siyasi partilerin işlevini bilmeyen kişi çağdaş siyasi rejimler hakkında yanlış bir görüş sahibidir. Siyasi partilerin işlerini bilen ve fakat klasik anayasa hukukunu bilmeyen kişi ise çağdaş siyasi rejimler hakkında eksik ama doğru bir görüş sahibidir” (Duverger, 1962: 96) diyerek siyasi partilerin önemine vurgu yapmıştır. “İnsan, eğer düşünmüyorsa özgür değildir; çünkü o zaman o, bir başkasına göre davranır.” sözüyle Hegel hem düşünce özgürlüğünü hem de etkilenmeden karar vermeyi hatırlatmaktadır. Bu bağlamda demokrasi yolculuğuna henüz çıkmış Türkiye Cumhuriyeti için mecliste farklı görüşlere sahip siyasi partilerin varlığı o meclisin demokratik yönetime olan ilgi ve alakasını en iyi şekilde ifade etmektedir.

Türkiye’de cumhuriyetin ilanından sonra mecliste muhalefet partilerinin kurulma teşebbüsleri olmuş ancak çok kısa süre varlıklarını devam ettirdikten sonra kapanmışlardır. 1946’dan sonra çok partili yaşama geçiş gerçekleştirilmiş, Cumhuriyet Halk Partisi’nin yanında Demokrat Parti kurularak iktidarı denetleme görevini üstlenmiştir. Halk Partisi’nden ayrılanlar tarafından kurulan bu partinin içinde yapılan muhalefeti yeterince sert bulmayanlar tarafından Millet Partisi kurulmuştur. Parti programı olarak DP’nin içeriğini benimsemekle birlikte iktidarını eleştirme noktasına sert bir muhalefet yapmıştır. Millet Partisi olarak siyasi yaşama başlayan bu parti daha sonra çeşitli sebeplerden dolayı siyasi hayatına önce Cumhuriyetçi Millet Partisi daha sonra Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi olarak meclisteki muhalefet görevini devam ettirmiştir. 1962’de Bölükbaşı bu partiden de ayrılarak Millet Partisi’ni tekrar kurmuştur. Osman Bölükbaşı’nın parti başkanlığına seçilmesinden sonra parti daha çok onun siyasi tavrı ile ve seçmeniyle bulunduğu mitinglerdeki mizahı muhalefet tavrıyla özdeşleşmiştir. Belirli bir seçmen kitlesi olmasına rağmen ülke genelindeki tanınırlığı çok daha fazladır. Siyasi muhalefetin nasıl yapılacağına yön vermiş karizmatik bir şahsiyettir.

Türkiye de çok partili hayata geçildiği andan itibaren bu süreçte önemli bir rol oynayan MP hem muhalefet görevini üstlenmiş hem de koalisyon hükümetleri döneminde yeni bir hükümetin kurulmasında kilit görevi üstlenmiştir. Bu durum bize meclis içinde bir siyasi partinin milletvekili sayısının az olmasının, meclis içerisindeki etkinliğinin önemsiz olması anlamına gelmeyeceğinin en etkili örneğini vermiştir. Siyasi partilerde insanlar gibi doğar, gelişir, büyür ve sonrasında da zayıflayarak tarihin sayfalarında yerlerini alırlar, demokrasi tarihimiz bu örneklerle doludur. Bu çerçevede Millet Partisi’nin siyasal serüveni 1948’de başlamış, atmışlı yıllarda demokratik süreci etkiler hale gelmiş ve ömrünü 1977’de tamamlamıştır. 22.03.1984 tarihinde yeniden kurulan Millet Partisi ise bugün faaliyetlerine devam etmektedir (Erdoğan, 2016: 59).

Özetle modern demokrasi siyasi partiler dışında düşünülemez; çünkü siyasi partiler, halkın siyasete katılımının araçları oldukları kadar; çoğulcu siyasetin de temel unsuru ve güvencesidirler. Siyasi partiler ve demokrasi iç içe geçmiş kurumlardır ve birbirini tamamlamaktadırlar. Bunun yanında modern demokrasinin en önemli kriterlerinden olan çoğulcu yapının hayata geçirilebilmesi açısından siyasal partiler kilit görevi görmektedir. Demokrasinin daha çok gelişmesi, refahın daha çok artması, barış ve güvenliğin sürekli olması ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşması için siyasi partiler vazgeçilmez unsurlardır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, S. (1992). *DP'nin Kuruluşu*, İstanbul: İletişim yayınları.
- Ahmad, F ve Ahmad, B.T. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945–1971*, Birinci Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Artvinli, F. (2016). “*Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı*”, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Aybars, E. (1986). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi–1*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Aydemir, Ş. S. (1999). *Menderes'in Dramı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başkanlık Özel Kalem Müdürlüğü Evrakı, 030.01/46.274.2.
- Bayar, C. (1997). *Bende Yazdım*, İstanbul: Sabah Yayınevi.
- Bölükbaşı, D. (2005). *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası, Osman Bölükbaşı*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Bozdağ İ. (1975). *DP ve Ötekiler*, İstanbul: Kervan Yayınları.
- Bozdağ, İ. (1975). *Demokrat Parti ve Ötekiler*, İstanbul: Kervan Yayınları.
- Burçak, R. S. (1979). *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş (1945- 1950)*, Ankara: Olgaç Matbaası.
- Çambel, H.C. (1939). *Belleten*, Cilt: 3, Sayı: 10, Ankara: T.T.K
- Çaylak, A. (2010). *İktidar-Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye'nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Duverger, M. (1974). *Partiler ve Siyasi Rejimler*, (Çev.) Dr. Ergun ÖZBUDUN, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Erdoğan, D. (2016). “*Siyasi Partilerin Temsili Demokrasi Üzerindeki Etkileri*” İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Yıl: 2 Sayı: 3, Aralık, 59.
- Göktürk, G. (2016). “*Siyasal Partilerin Doğuşu: Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri*”. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi Sosyoloji Konferansları No: 54 (2016-2), İstanbul.
- Hegel, G.W.F. (1976). “*Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*”, Suhrkamp (Çev.Ömer Naci SOYKAN).
- Karpat, K. (1965). *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Kılınc M. (2018). “*Türk Demokrasi Tarihinde Millet Partisi Ve Osman Bölükbaşı üzerine Bir İnceleme (1948-1973)*”. Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR) 2018 Vol:5 Issue:23
- Kubalı, H. N. (1975). *Hak ve Hürriyetler Yolunda*, İstanbul: Cem Ofset.
- Kudret Gazetesi, 20 Temmuz 1948.
- Limoncuoğlu, A.(2018). “*TÜRKİYE'DE ÜÇÜNCÜ YOLUN BAŞI; MİLLET PARTİSİ (1948)*” Akademik Hassasiyetler Cilt:5 Sayı:10, 152
- MP Programı (1948). Ankara: Yeni Matbaa
- Mumcu, A. (1974) *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Omur, S. (1965). *Büyük Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askeri Dehası-Siyasi Hayatı*. İstanbul: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi.
- Özbudun, E. (1977). *Siyasi Partiler*, İkinci Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 409.
- Pancaroğlu A.F. (2006). *Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948-1977)*, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- T.C Siyasi Partiler Kanunu (1982), Ankara.

- T.C.D.İ.E.M (1998). *Milletvekili Genel Seçim Sonuçları (İl ve İlçe Sonuçları)*, Ankara: Ankara Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Temizgüney, F. (2019). *Üç Devirde Bir Muhalif FUAD ARNA*, İstanbul: Hitabevi Yayınları.
- Tökin F. H. (1965). *Türk Tarihinde Siyasi Portreler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi (1839–1965)*, İstanbul: Elif Yayınları, 88.
- Topkaya, E. (1969). *Program ve Tüzükleriyle Türkiye’de Başlıca Siyasi Partiler*, Ankara: Ulus Basımevi.
- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye’de Siyasi Partiler 1859–1952*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Ulus Gazetesi, 23-27 Temmuz 1948.
- Uzman, N. (2017). *Adnan Menderes M.Fuad Köprülü’nün Cumhuriyet Halk Partisine İhraçları*, Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 36, Sayı: 62, 205-228.
- Vatan Gazetesi, 8 Mayıs 1948.
- Yeni Sabah Gazetesi , 20 Kasım 1958.
- Yeşil, A. (1988). *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, Birinci Basım, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

EXTEND SUMMARY

Purpose

The purpose of this article is to reveal the attempts made for multi-party political life after the proclamation of the Republic and the founding purposes and political activities of the Nation Party established in this context. Since its establishment, the Millet party has adopted the opposition to the existing ruling parties as its main principle. They continued their party programs around their nationalist, conservative and democratic principles. They also maintained their attitude within the assembly around this idea. In particular, they were close followers of the election promises of the Republican People's Party and the Democrat Party, which took over the power afterwards. The Millet Party stands out in the political life with its opposing identity rather than the ruling party. The unique personality and satirical style of Osman Bölükbaşı, who led the party for a long time, was met with close attention by the public. However, this situation was not enough to bring his party to power.

Methodology

The main sources of this study were written using official sources about the establishment of the party, party by-laws and election statements, daily newspapers and magazines, memoirs of the founders or people who lived in that period, and second-hand works. In the introduction to this work in the world with the most general and the establishment of political parties in Turkey and the transition to a parliamentary system it has been mentioned historical process.

In the second part, a short history of the Turkish Parliamentary History, which started with the Constitutional Period, is given, and the establishment and fields of activity of political parties, which are indispensable for the parliamentary system, according to the political parties law in the constitution. Evaluating the social origin of political parties from a sociological perspective poses serious difficulties. Although defining etymologically shows certain similarities at the organizational level in terms of structure, the conditions of birth are subject to distinctions rather than similarities. The basis of this difficulty lies in the fact that each country has different historical realities. Today, political parties are among the main elements of modern politics. Political parties that emerged during the Second Constitutional Period in the Ottoman Empire, gathered in Ankara on April 23, 1920, during the years of the national struggle, after the formation of the Grand National Assembly, a number of groups were established with the influence of the different ideas and beliefs of the deputies. However, these have not turned into a political party. The Society of Defense of Rights of Anatolia and Rumelia, which contributed greatly to the victory of the national struggle, established a group in the parliament, its president became Mustafa Kemal Pasha, and later this group turned into a People's Party. transition to a multiparty political life of the Republic of Turkey in 1924 and tested in 1930, but it could not be realized due to lack of proper environment.

The third part includes the establishment, aims, opposition and dissolution of the Nation Party. Until 1945, the National Development Party was established alongside the Republican People's Party, which ruled the country as a single party, but a proper organization could not be achieved. On January 7, 1946, the Democratic Party was established by a few deputies who left the CHP and quickly completed its organization and became a true opposition party. However, some party members who did not find the opposition in the party tough enough resigned from the Democratic Party and established the Nation Party on July 20, 1948. MP states that he has different characteristics than other parties in terms of thought and view of life. "It is not a statist party, it is in favor of moderate liberalism. It is in favor of broad freedom in trade, religion, politics, industry and science." uses expressions. After the establishment of MPI and DP have been hard on the opposition CHP, in the 1950 general science in Turkey is only 1 MP to enter parliament with a vote ratio of 3.11%. MP was closed in 1954 on the grounds that it produced policies against secularism.

In the fourth chapter, the establishment of the Republican Nation Party, its aims, its transformation into the Republican Peasant Nation Party and its dissolution are discussed. On February

10, 1954, the Republican Nation Party was founded by former Nation Party members. The new party that was established changed its conservative thoughts compared to the past, and entered the struggle as a constructive element of social and political force. III. The decision to merge with Turkey Peasant Party and taken on the name of this great congress party has been the participation in the Republican Peasant Nation Party. After the 1961 general elections, some party members who did not want İnönü to take part in the coalition government to be established resigned from the CKMP.

In the fifth chapter, party members who resigned from the CKMP established the Nation Party for the second time on June 14, 1962. Osman Bölükbaşı was elected as the leader of the party, and after that, Bölükbaşı's reputation and effectiveness became synonymous with the party's success. In the 1965 and 1969 general elections, the opposition in the parliament continued with its important voting rates. With the departure of Bölükbaşı from politics in 1972, the party experienced a tremendous decline in the 1973 elections. The party dissolved itself in 1977. In the sixth chapter, MP's characteristics and the values he adds to political life are expressed.

Finding

One of the main conclusions of this article is that MP played an important role in the transition to multi-party political life and III. It is an important contribution to the democratization process by taking its place in the Turkish Parliament as a political party. Although there is a small party in the parliament, the III.it played an important role in overthrowing the coalition government. IV. CHP is excluded from the government. As a coalition partner in the coalition government, he took 4 ministries in the government and played an active role in the government. During his time in government, the government has also continued to sharply criticize its partners, that is, internal government opposition. Despite the decrease in the number of deputies in the parliament in the 1965 and 1969 elections, Osman Bölükbaşı continued with great success. MP has continued its political life as an opposition party rather than a ruling party. The opposition of the party is identified with Osman Bölükbaşı. This situation was followed with interest by the public, but this interest was not reflected in the ballot box.

Conclusion and Discussion

Political parties are undoubtedly one of the indispensable elements of political regimes and democracy. A democratic life is unthinkable without political parties. In this newly established Republic of Turkey's democratization process these parties, regardless of the number of deputies in parliament, they have been among the multiparty important elements of life. The Millet Party, which entered the Turkish parliament in 1948 and made important contributions to the history of democracy with its opposition mission, is one of the rare parties that revealed that the opposition duty is an indispensable part of the duty of democracy, even at the expense of the government. Later, it also had a great impact on the intellectual life of the Nationalist Movement Party. MP has been a party that does not necessarily perceive the importance of being in the parliament as being in power and showing that the opposition is at least as important as the government.